

О БОЛЕСТИМА ЈУНАКА НАРОДНИХ ПЈЕСАМА

Јеленка Ј. Пандуревић

*Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци
Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина*

Key words: folk ballads, illness, healing, magic, metaphor

Abstract: This paper discusses diseases and the hero's illness in oral poetry, their variations related to the level of themes and motifs, the pragmatic aspects of ballads, the shaping and the reception of the disease and healing motifs, developing their semantic and syuzhet potential to the maximum within the boundaries of this genre. The literary organization of the disease experience, fear of death and the hope of healing is viewed within an interdisciplinary approach, in an area determined by medicine and art. The author interprets models and motifs that can be associated with *folk medicine* and magical practices of mediation between disease and healing, i.e. superstitions that include demons of illness and those who know the secret of healing. The material consists of folk poems recorded in the 19th and 20th century in Bosnia and Herzegovina, some from Novica Šaulić's collection of poems and some from the anthology collections of Vuk Karadžić and Nikola Andrić; despite different ethnic connotations, they are often related due to the same cultural and geographical space.

Кључне ријечи: народне баладе, болест, излечење, магија, метафора

Апстракт: У раду се говори о болестима и боловању јунака народних пјесамa, варијацијама које се односе на тематско-мотивски план, прагматичком аспекту балада, начинама обликовања и рецепције мотива болести и излечења који у оквирима овог жанра до максимума развијају свој сижејни и семантички потенцијал. Књижевно организовање човјековог искуства болести, страха од смрти и наде у излечење сагледано је у оквирима интердисциплинарног приступа, у простору који одређују медицина и умјетност, тумачењем сижејних модела и мотива који се могу довести у везу са *народном медицином*, али и магијском праксом посредовања између болести и оздрављења, односно сујевјерјем које укључује и демоне болести и оне који знају тајну излечења. Грађу чине записи народних пјесамa које су током 19. и 20. вијека забиљежене у Босни и Херцеговини, пјесме из збирке Новице Шаулића, као и оне из антологијских збирки Вука Карацића и Николе Андрића које без обзира на различите националне предзнаке повезује често исти културни и географски простор.

У хоризонту очекивања који је дефинисан жанровским нормама јуначке епике, мотив смрти функционише као „предвиђени ризик и неминовни крај мање вештог јунака“ (Ајдачић, 2004: 154), често мотивисан издајом или уротом, односно понашањем које је изван јуначкој епици иманентног „моралног концепта“ (Brkić, 1961). Спремност на смрт је најзначајнији вид херојског хиперболисања (Браун, 2004: 263–264), стога у симболичком коду и минус поступак који се односи на бојно поље, мегдан или подвиг, представља «смрт» за епског јунака. У приступу овој теми важно је нагласити да епски јунаци готово никада не умиру природном смрћу (Самарџија, 2008: 149–164). Изузетак могу бити владари, по којима се памте епохе, иза којих су остала царства и задужбине, и Марко Краљевић, који по предању, заправо и није умро, него на граници оностраности чека час буђења (Караџић, 1970: 321). Епска пак биографија свједочи да је Маркова смрт од Бога (Вук, II, 74), јер се није нашао јунак који би га побиједио, а неће га ни бити, како пјесма каже, док је сунца и док је мјесеца (Вук, II, 34). Ране јуначке потврђују изнова, у свакој појединачној – судбину ратника, а ишчекивање смрти освијетлиће тренутке због којих је вриједило живјети.

„Трагичан крај“ није жанровски императив, али је свакако најчешће рјешење у епилогу приповједних пјесама које се у науци о књижевности термилошки одређују као баладе.¹ Сиже баладе у великој мјери одређује управо однос према смрти, оностраности или судбини, која може бити и историјски условљена, али и морални став јунака у околностима које није било могуће избјећи. У драматичном расплету, овај мотив функционише као посљедица прекршеног табуа, непомирљивих међуљудских односа, убиства у афекту, пограшног закључка или кајања, као врхунац породичне кризе, односећи храбре и пркосне, најчешће невинне, преосјетљиве или изузетне. Узроци и околности умирања, у складу са поетиком жанра, често остају неисказани, наративност тад уступа мјесто доживљају смрти, и емпатији за судбином осујећене јунаке и јунакиње, беспомоћне пред болешћу или стихијом. Отуд је резигнација најчешћа пратиља овог мотива, коме претходе хирови виле или морије, земљотреси, поплаве, залутали меци, али и уроци и клетве, као моћне силе које покреће љубомора, мржња или завист унутар породичног круга.

---

¹ О термилошким проблемима и недоумицама види: Deliћ, 2001: 5–17; Сувајић, 2007: 65–77; Pandurević, 2011: 65–73; Видаковић-Петров, 2013: 193–205.

Трагање за одговорима на питања од чега болују јунаци народних балада, како се лијече, и да ли уопште траже лијека, неизбјежно тражи потврду у историографској и етнографској „бази података“, док аналитички простор одређује поетика жанра артикулисаног „на међи“ исповједно – емоционалног лирског и наративног епског (Кrnjević, 1973). Актери и догађаји преломљени кроз призму породичних улога и релација обећавају драмски заплет, а онтолошки статус човјека који „нит умире нит му боље бива“ (нпр. Бв, 1888/10: 154) открива немоћ и пораз у сукобу са силама које су изван и изнад њега и собом носи клицу трагичног доживљаја свијета.

Сводећи и епског јунака на обичну, људску „мјеру“ и дарујући му осјећање немоћи, несигурности и зависности, мотив болести је у баладама отворио пут не само за евокацију хармоничног живљења у прошлости, него и за повратак у породицу која је незаобилазно упориште жанровске стратегије (в. нпр. МН₂, V, 26, 27, 32; МН, X, 13. Уп. Delić, 2001, *passim*). Баладне приче о болести и смрти указују и на пукотине у односима јунака присиљених да одиграју породичне улоге онако како се то од њих очекује, оголивши при том најинтимније просторе бића: драма Хасанагинице (Вук, III, 80) зачиње се управо под шатором, гдје јој муж, гласовити јунак, *болује од љутијех рана*, а њен пад у немилост поклапа се, парадоксално, са поновним успостављањем нарушене равнотеже: *Кад ли му је ранам боље било, / он поручи вјерној љуби својој / не чекај ме у двору бјелому / Ни у двору ни у роду мому*. Понеки болесник ће, упркос немоћи тијела задржати улогу која му као мужу или брату припада, додајући уобичајеној слободи одлучивања раздражљивост и каприциозност болесника. Судбина Хасанагинице одређена је у тренутку кризе изазване болешћу, а о могућим разлозима трагичног неспоразума увијек се може изнова расправљати. И ма како да је у питању оно што у структури баладе представља „економичност и дисциплину у опису и отварању унутарњих претпоставки збивања“ (Кrnjević, 1973: 89), у ситуацијама попут ове ће се барем наговјестити, ако не и разоткрити оно што је породична и брачна свакодневица успјешно прикривала. Крај болесничке постеле често се потврђују, још чешће проблематизују очекивани обрасци понашања и породичних односа успостављених на хијерархији строго дефинисаних улога, што показују варијације сужејних модела заснованих на одмјеравању љубави и пожртвованости јунакиња, односно упоређивању мајке, сестре и љубе:

Огањ гори на јеловој гори,
Ко л` га ложи? Ко л` се на њем` грије?

Виле ложе, а Јово се грије.
 На Јовану седамнаест рана:
 Седам рана од седам сабаља,
 Друго седам од уједа љута,
 А три ране од три џефердара,
 Кроз њих ми се виде џигерице,
 Видале га у планини виле,
 Видале га три бијела дана,
 Док су њему ране извидале.
 Кад су виле Јову изл`јечиле,
 Млого Јови за л`јек заискали:
 Милог бабе благо небројено,
 Миле браће коње не јахане;
 Старој мајци руку из рамена,
 Милој секи русе плетенице,
 Вјерној љуби огру са грлашца.
 Бабо даје благо небројено,
 Браћа дају коње не јахане;
 Мајка даје руку из рамена,
 Сека даје русе плетенице
 Љуба неда огре са грлашца:
 „Неће ми је Јово раскитити!
 „Није ми је Јово накитио,
 „Веће сам је од бабе дон`јела!“
 Расрди се загоркиња вила,
 Па Јовану ране повр`једила,
 И умрије жалосна му мајка! (Милановић, 1893: 78–79)

У том смислу се и пјесма објављена у *Босанској вили* 1902. године (уп. и МН, X, 47) указује као нека друга могућност, као фикција која је, нарушавајући хоризонт очекивања, на женски аудиторјум могла дјеловати ослобађајуће:

Ћено жарко сунце залазаше,
 Туде Нико боле боловаше.
 Код њег сједи мајка и љубовца,
 Мајка плаче, а љуба се смије.
 Нико љуби тихо говораше:
 Шта је, љубо, ти се помамила!
 Зар не видиш да ћу умријети?
 Љуба Ники тихо говораше:
 А дабогда, Нико господине!
 Знаш ли, Нико кад ме испросисте
 И бијелу двору доведосте?
 Излазила твоја мила мајка

Па ми диже дувак на очима,
 Не гледа ме у бијело лице
 Већ ме гледа у ђемер појаса,
 Па говори теби, господине:
 У зо час те оженила мајка,
 А у гори довела ђевојку,
 У ђевојке чедо под појасом!
 Кад ти зачу Нико господаре,
 Што говори твоја мила мајка,
 Ти си мене браћи повратио,
 А браћа ме себи не дадоше,
 Већ ми чадор код пута попеше –
 Ту сам била за годину дана.
 Кад виђесте да ја чеда немам,
 Опет сте ме себи прифатили.
 Јемин сам се богу учинила:
 Када умреш Нико господаре,
 Саставићу своје јаранице,
 Код тебе ћу коло уфатити,
 Мјесто плача пјесму запјевати. (Бв, 1902/13: 254)

Клетвом изреченом нехотично, у тренутку очајања, отвара се балада (Бв, 1897/3: 44) која ће у спрегнутој нарацији нагласити трагичну кривицу удате жене чији је статус у патријархалној заједници утврђен, и потврђен свадбеним обредом прелаза. Његово основно обиљежје је драматична тензија између мушке и женске стране, између рода и дома. Символичка смрт и поновно рађање у новом статусу константан је образац традиционалне свадбе као превасходно женског обреда иницијације, стога је свако освртање унатраг и као симболичка геста и као образац понашања недопустиво у традиционалним културама патријархалног типа. Вапај несрећне жене, која се обраћа мужу: *Пушти мене у род у матере, / е сам жељна рода и матере* (Караџић – Врчевић, 1866: 38) подстицан је изнова и изнова повезаним условљавањима да може поћи када роди девет кћери, затим девет синова, када их пожени односно разуда. Када је коначно добила одобрење на које је чекала деценијама, на путу ју је сустигла вијест да јој се у дом уселила куга, чиме се испуњава њена несмотрено изречена клетва: *двори моји остали ми пусти*.

Прагматички аспект жанра баладе испољава се превасходно кроз дидактичност усмјерену на социјализацију, нарочито дјевојчица које се посредством различитих нарација о међуљудским односима унутар породице уче правилима понашања у патријархалној заједници, и усвајају њен вриједносни систем (уп. Delić, 2001: 14–16, 143). У

примјерима сличним овом наглашена је неприкосновеност породичних ауторитета и етичких начела која они заступају: болест се у наведеном примјеру јавља као казна, ма колико да ју је призвала магија клетве, а туга удате жене за родом је онај кобни поглед уназад, који је кроз поезију балада могуће декодирати и као ритуални преступ.

Мотив болести на структурном плану често функционише као мотивација конфликта, а најављује се већ у првом стиху веома различитих сижејних модела формулама: „боловао“; „болан лежи“, „разбоље се“. Исте ове формуле могу се наћи и у медијалној позицији, апострофирајући болест као казну, што се често среће у дводијелним композиционим схемама о породичним трагедијама и погаженим моралним нормама, усмјеравајући епилог ка моралистички пројектованом механизму гријеха и казне. Формула болести среће се и у финалној позицији, гдје ју доводи мотив клетве:

Гнијездо вила птица ластавица
У Мостару под старом ћупријом
Излегла је девет ластавица
То зачуло девет Атлагића
Ластавици гнијездо оборише
Ластавици птице поморише
Љуто куне птица ластавица
Ах, нека вас, девет Атлагића
Свих вас девет куга поморила
Што ми моје гнијездо обористе
Ластавице птице помористе!
Мало вријеме, задуго не било,
Удри куга по шехер Мостару,
Све помори и старо и младо,
А растави и мило и драго,
И умори девет Атлагића.

Мостарска и сарајевска искуства о епидемијама куге остала су уграђана у формуле,² пословице,³ али и народно предање (уп. Палавестра, 2003: 234, 419) које каже да је у опустјелом Мостару, чији су становници умрли или избјегли, на раскрсници путева била

---

² Мостар је погодило чак пет великих епидемије куге и то прва 1508. а последња 1813–1818. Види: Omerika, 1999, одакле се преузимају наведени, и стихови који слиједи, објављени у: Hamid Dizdar, *Sevdalinke* (1944). Трагови историјског памћења уграђују се у формуле народних балада типа: *Мор морила, Стамбол уморила, / Моријући и у Мостар дошла*. В. нпр. Бв, 1903/19–20: 349.

³ *Не избива као куга из Сарајева* (в. Детелић, 2007: 374).

изникнула вријежа од карпузе (лубенице), да се развила и дала плод, да је тај плод сазрео и презрео, јер га није имао ко погазити, ни убрати:

„Ја сам била у колу Мостару,
Поморила и старо и младо,
Раставила и мило и драго,
Младе момке кано соколове
Дјевојчице кано препелице,
Невјестице кано ластавице.

Тема Куге или Морије, представљане у виду антропоморфног демона (в. Чајкановић, 1994а: 276–283), налазила је различите изразе: као помор читавих породица, умирање јединих синова или кћери, судбина несрећних љубавника (в. Маглајић, 1983: 71–77; 89–94). Код изузетних пјесника трагедија породице дата је кроз визуру јединог преживјелог – старога сердара (Бв, 1886/5: 79), и то као слика расапа у којој сваки члан многобројне породичне задруге задржава своје традицијом обиљежено мјесто, док се у низу метафора открива симболика пута без повратка: два сам сина у војску спремио, двије кћери сватови одвели (Крнјевић, 1973: 115–116). Трагедија о којој се проговара мушким гласом,⁴ и која је сагледана из визуре породичног старјешине, ријетко је, готово изузетно рјешење, стога се и асоцијативно трагање за аналогијама из репертоара пјесама артикулисаних „на међи“ мушких и женских (Вук, I: 560) зауставило на варијантама сужејног модела о чудесној Хасанагиној кули (Ер, 142; Бв, 1894/9: 138–139) као метафори хармоничног живљења у задружној породици (Самарџија, 2006: 50–53), чији се постојани паралелизми перципирају као антипод опустјелој кули старога сердара.

Епидемије куге су пресудно утицале на духовну климу средњевјековне Европе, нарочито „Црна смрт“, која је однијела, како се сматра, трећину европске популације, условљавајући неизбежно као *memento mori* и *carpe diem* доживљај смрти, вјере, живота (Хојзинга, 1991: 183–200). Топос трошног тијела, трулежи и распадања, исповједни и ретроспективни карактер нарације, натурализам у опису сагрешења и тешког боловања: *кроз кожу му кости виријаху, од кости му месо отпадало, кроз главу му муве пролетале* нашле су свој најпотпунији израз у пјесмама о великом

---

⁴ Трагични јунак, осуђен да преживи (и проживи) смрт својих ближњих, је сужејна константа, и, у свим посматраним варијантама, то је најстарији члан бројне породице. У варијанти из *Босанске виле* умрле испраћа ожалошћена мајка карактеристичном тужбалицом: Бв, 1905/1: 250.

грешнику, о „агонији човека чија смрт чека да он заврши исповест свога грешног живота, јер без те исповести – он не може прећи границу из овога у онај свет“ (Милошевић-Ђорђевић, 1971: 233). Судајући по записима издвојеним за потребе ове анализе,⁵ већину пјесама обиљежила је наглашена наративност, а дужина је најчешће условљена секвенцом која се односи на каталог гријехова. Композициону схему: 1. јунак лежи болестан девет година; 2. мајка га пита о узроцима болести; 3. исповијест грешника, најчешће чине структуре дијалогско – монолошког типа. У неким варијантама и космички поремећаји и катаклизме откривају грешност људског бића,⁶ које дуго и тешко болује, а грешникова исповијест не доноси олакшање, јер се открива да на листи његових сагрешења има и оних који су неопростиви.

Упадљиво присутно ниподаштавање медицинских достигнућа, љекарског знања и вјештине открива се не само у исказу који је стекао статус формуле:

Мореш ли ми пребољети љубо?
Да ја идем на мору галије
И да тражим по мору хећиме?
Њему љуба тихо одговара:
Не мучи се беже Јован-беже,
Не мучи се и не харчи блага
Не могу ти оздравити млада
Него ћу ти јадна умријети (Бв, 1890/19–20: 303–304) –

него и у указивању на стручне и моралне квалитете оних који болеснима нуде своје услуге:

Шта ће медик, шта ће бајалице,
Бајалице кучке лајавице,
А медици наши преварници,
Оне бају док им луди дају,
Ови лијече да себе излијече
Од немиле, од боли гладиње
А за нас им брига никакова. (МН, VI, 123)

---

⁵ Бв, 1886/22: 51; 1888/10: 154; 1901/13–14: 250–251; 1901/15: 279; 1902/2: 33; 1907/3: 45–46; 1908/2: 26–28; 1908/19: 285; 1895/20: 316; 1894/11: 169–170; 1890/13–14: 218–219; (Уп. Krstić, 1984: 59–66; р. v. 216; Латковић, 1967: 236–237; Милошевић-Ђорђевић, 1971: 233–238).

⁶ „Богом брате, Грбеша Стојане, / Што с` толико Богу згријешо, / Те ти лежиш девет годинца (...) / Па нам неста сунца и мјесеца / И данице зв`језде преоднице. / Коњи жале сјајне мјесечине, / А сироте жараного сунца“ (Бв, 1901/13–14: 250–251).

Недостижни, и прескупи, хећими са далеких морских галија само су украс у пјесмама које говоре о бризи за ближњег и спремности на жртву, али и узалудности сваког покушаја да се добије битка са болешћу:

Л'јепу Кату зубак заболио
У уторак у најгори данак
У по ноћи у најгоре доба
Са далека л'јепа Катарина
Са далека заискала л'јеска
Сувих шљива са сирових грана
Са јавора зелених јабука
С вите јеле широкога лишћа.⁷ (МН, VII, 485)

У босанским пјесмама, у којима тензија између жељеног и недостижног доприноси специфичној, болној осјећајности севдаха, формуле „разбоље се“, или „бол болује“ перципирају се, превасходно, као сигнали који откривају љубавну чежњу⁸:

Боловало момче нежењено
У ливади у зеленој трави.
Нитко не зна, гдје момче болује,
Нег ливада и зелена трава.
И дјевојка, с којом ашикује.
Носила му воде и понуде,
С морја смокве, а из Босне алве,
Жуте дуње, а и шептелије,
Шептелије за росе тргане
Жуте дуње у меду куване
Не море ти момче дигнут главу,
А камо ли да једе понуде,
Већ је момче тио говорио:
Ајд, дјевојко, на зелену траву,
Да ти метнем у крилашце главу
И болане руке у њедарце! (МН, VII, 369)

Ова пјесма припада новелистичком типу „лажног болесника“, који се у вези са конкретним записима назива и „болест од ашиковања“ (Krstić, 1984: 622). Карактеристичан је нпр. онај у Вуковој збирци,

---

⁷ Уп. МН, V, 189.

⁸ „Кад се Јово на Дољане спрема, / Разбоље се племенита Мара / Од срдашца, али без болести“ (Милановић, 1893: 42).

штампан под насловом *Болест Муја царевића* (Вук, I, 737. Уп. Ер, 55, 130, 191, 193, 195; Вук, V, 697, 698; МН, VI, 39; Бв, 1895/17, 269). Царевић Мујо се разболио од чежње за удатом женом, која слуги да он *не болује, веће аишкује*, те га лијечи магијом ријечи тјерајући од њега болест коју и сама прижељкује: *Каква болест на овом јунаку, / таква болест на мом брату била, / и на мени младој пашиници*. Природа болести од које разум страда, и пред којом падају све моралне стеге и обзири, наговијештена је хипептрофираном женском пажњом, а понуде и начин његовања болесника препуни су пригушене еротике (в. Пандуревић, 2008: 373–384):

Све су буле понуду носиле
Шећер с мора, смокве из Мостара,
И јабуке зубим нагрижене
И наранче у меду кухане
И аршлеме за росе тргане
Паке дају царевићу Муји:
„Узми душо, те окуси мало!
Узми, срце, те оследи уста!“ (Ер, 55)

Болест је у „женским“ пјесмама судбина, казна, бијег од одговорности, недостатак снаге или храбрости, али и досјетљиво рјешење не само у смислу стратегије завођења, него и за излазак из нежељених ситуација (Бв, 1909/13–14: 212; Вук, II, 61⁹), или је шаливо указивање на последице љубавних састанака:

Жут јаблане, узви небу гране,
Да проведем коња маленога
И на њему брата рањенога,
Ни од пушке, ни од итра ножа,
Но од ситна ђевојачког зуба. (Шаулић, 1936, 28)

Мотивација заплета у приповједној пјесми у којој је стихом и стилем јуначке епике опјевано је народно предање о томе како се уз помоћ хришћанског чуда „озидала“ црква у Чајничу (в. Пандуревић, 2011б: 404–405) најављена је већ првим стихом: *Разбоље се лијена Туркиња*. Болест дјевојке, која је уз то и „јединица чајничког муктије“ представљена је не као њена лична, или несрећа њене породице, него као трагедија која погађа муслиманску заједницу у цјелини. За њу, а то

---

⁹ Овај мотив је, као тип маскирања, понекад уграђен и у јуначку пјесму: „Пак се Марко болан учинио / Без болести, од мудрости тешке“ (Вук, II, 61).

се нарочито наглашава, Турци немају лијека, нити виде излаз из немиле ситуације која их је задесила:

Когоћ знаше Златију Ђевојку,
Когоћ знаше, свако је жаљаше,
Јер је Злата ко са горе вила.
Није болес, тешка срдобоља,
Нит, је болес, жестока грозница,
Већ памећу Злата помјерила,
Те чим гране и осване сунце,
Гола, боса, кроз сокаке Ђиса,
Кога срета, свакога резили.
То Турцима за јад тешки било,
А поособ чајничком муктији.
Арчи бабо готовину благо,
Он сакупља оце и ације,
И дервише, турске калуђере,
Још осталу сву турску улему,
Те клањају и уче инциле
Без престанка а свакога данка
За пунане за три неђељице
Не би ли се Алах смиловао
Не би л` цури памет повратио.
Ал` залуду фајде не имаде. (Бв, 1912/15–16: 223)

Агонија дјевојчиног оца који не може да поднесе „да се њему Влашад наслађује“ и безуспјешни покушаји да се за силно благо нађе лијек за душевну болест, интензивирали су не само осјећење немоћи, него и стигму и срамоту које су јој неизбежни пратиоци. Други наративни ток почиње обавјештењем о истовременим, и подједнако безуспјешним настојањима хришћана који моле пашу да им дозволи да озидају цркву. Ове одвојене приче о недостижном повезао је стари игуман обећавши излечење пред чудотворном иконом Мајке Божје, па се пјесма у цјелини открива као апотеоза православној вјери и хришћанским светињама.

Народне пјесме нису превасходно умјетност ријечи, прагматички аспект усменопоетских жанрова њихову естетску функцију често потискује у други план. Оне су не само медијатори искуства и социјалне праксе, него и израз традицијске културе, па у недостатку других извора могу послужити и као незамјенива етнографска грађа. Захтјеви интердисциплинарног приступа у простору који одређују медицина и умјетност, извукли су у први план сизијске моделе и мотиве који се могу довести у везу са *народном медицином*, али и

магијском праксом посредовања између болести и оздрављења, односно вјеровањем које укључује и демоне болести и оне који знају тајну излечења (уп. Чајкановић, 1994b: 375–382):

Дивна ли је Будимска краљица,
Али јој је залуду љепота,
Када нема од срца порода.
Да би знала будимска краљица,
Да добава биље и биљежје
Косе с главе од дванаест страна
Имбришима од девет Марија
Сваке свиле од седам терзија
А шест крпа од шест удовица
И јабуку вјерене ђевојке
Па увати рибу златнокрилу,
Да од крви по чаше налије,
А по чаше вина приналије. (Караџић – Врчевић, 1866, 24)

Међутим, грађа забиљежена на српском језику понудила је и неочекиване одговоре на питање: *Од чега болују и како се лијече јунаци народних пјесама?* – изневјеривши очекивану информативност ове драгоцене (очима етнолога сагледане) „базе података“ о реалијама и свакодневици народног живота у прошлости. Тема је, нема сумње, најприсутнија у народним баладама. Уз историографски потврђене поморе куге, болест се у баладама јавља и као метафора, маска, као изговор или стратегија за излазак из конфликтних ситуација, као друго име за повријеђене сујете и изневјерена очекивања, за неодлучност, или за заљубљеност. Селективност и начин обраде овог мотива истакли су драматичност тренутка живота у сјенци смрти, етичку димензију сагледану кроз механизам гријеха и казне (болест као казна и испаштање кроз дуго боловање) претварајући причу о судбини болесника у својеврстан егземпл. Стање нарушене равнотеже отвара простор не само за стилско интензивирање на нивоу текстуре, него и за књижевно организовање човјековог искуства болести, страха од смрти (која се појављује изненада, али и као наговјештај, пророчанство и слутња), и наде у излечење, затим емпатије и солидарности, и нарочито, немоћи у сусрету са непојамним. Болест овдје није само траума тијела, херојски чин у истрајавању на мукама, већ прије свега траума душе, подвиг у трпљењу и прихватању судбине, који, као тематска и идејна окосница баладе, освјетљава однос човјеков према животу, и према смрти, према Богу, и, нарочито, према ближњем који страда, и оном који остаје.

Извори:

- Бв (1885–1914). *Босанска вила*. Лист за забаву, поуку и књижевност. Сарајево.
- Вук, I (1988). *Српске народне пјесме I*. Сабрана дела В. С. Караџића, књ. IV. Прир. В. Недић. Београд: Просвета.
- Вук, II (1988). *Српске народне пјесме II*. Сабрана дела В. С. Караџића, књ. V. Прир. Р. Пешић. Београд: Просвета.
- Вук, III (1988). *Српске народне пјесме III*. Сабрана дела В. С. Караџића, књ. VI. Прир. Р. Самарџић. Београд: Просвета.
- Вук, V (1898). *Српске народне пјесме*. Књига пета у којој су различне женске пјесме. Приредио Љуб. Стојановић. Београд: Државно издање.
- Ер (1925). *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама*. Прир. Герхард Геземан. Сремски Карловци: СКА.
- Караџић – Врчевић (1866). В. С. Караџић. *Српске народне пјесме из Херцеговине (женске)*. Беч.
- Караџић (1970). *Сабрана дела Вука Караџића. Етнографски списи*, књига седамнаеста. Прир. М. С. Филиповић. Београд: Просвета.
- Милановић, М. (1893). *Српске народне женске пјесме из Сарајева*. Сарајево: Издање и штампа Шпиндлера и Лешнера.
- МН, V (1909). *Хрватске народне пјесме*, књига пета. *Ženske pjesme: romance i balade*. Уредио Н. Андрић. Загреб: Матика хрватска.
- МН, VI (1914). *Хрватске народне пјесме*, књига шеста. *Ženske pjesme: pričalice i lakrdije*. Уредио Н. Андрић. Загреб: Матика хрватска.
- МН, VII (1929). *Хрватске народне пјесме*, књига седма. *Ženske pjesme: ljubavne pjesme*. Уредио Н. Андрић. Загреб: Матика хрватска.
- МН, X (1942). *Хрватске народне пјесме*, књига десета. *Haremske pričalice i bunjevačke grotalice*. Уредио Н. Андрић. Загреб: Матика хрватска.
- Палавестра, В. (2003). *Хисторијска усмена предања из Босне и Херцеговине (Хисторијска усмена предања – Зборник предања – Коментари)*. Приредио Мирослав Нишкановић. Београд: Српски генеалогски центар.
- Шаулић, Н. (1936). *Српске народне песме*. Београд.
- www.most.ba/02122/050.htm. Приступљено 4. 11. 2012.

Литература:

- Ајдачић, Дејан. (2004). Описи смрти у усменим баладама. *Прилози проучавању фолклора балканских Словена*. Београд: Аутор и Научно друштво за словенске уметности и културе. 154–158.
- Браун, Максимилијан. (2004). *Српскохрватска јуначка песма*. Превела с њемачког Даница Вујовић. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Видаковић-Петров, Кринка. (2013). Баладе: термилошки и поетички аспекти. *Савремена српска фолклористика*. Ур. З. Карановић и Ј. Јокић. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Детелић, Мирјана. (2007). *Епски градови. Лексикон*. Београд: Балканолошки институт САНУ.

- Латковић, Видо. (1967). *Народна књижевност I*. Припремиле за штампу Р. Пешић и Н. Милошевић. Београд: Универзитет у Београду – Научна књига.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. (1971). *Заједничка тематско-стихејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.
- Пандуревић, Јеленка. (2008). Новелистичке пјесме у „Босанској вили“. *Српско усмено стваралаштво*. Зборник радова. Ур. Н. Љубинковић и С. Самарџија. Београд: Институт за књижевност и уметност. 359–389.
- Пандуревић, Јеленка. (2011а). О неким термилошким и проблемима класификације народних пјесама из Босне и Херцеговине. *Balkanski folklor jako kod interkulturowy*. Том 1. Red. J. Rekas. Poznań: Uniwersitet im. Adama Mickiewicza. 66–73.
- Пандуревић, Јеленка. (2011б). О чудесним, подземним и летећим црквама српске усмене традиције. *Жива реч. Зборник у част проф. др Наде Милошевић – Ђорђевић*. Ур. М. Детелић и С. Самарџија. Београд: Балканолошки институт САНУ – Филолошки факултет Универзитета у Београду. 397–417.
- Самарџија, Снежана. (2006а). Слојеви једне метафоре (између календарске године и патријархалне задруге). *Годишњак катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима II*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду. 39–75.
- Самарџија, Снежана. (2008). *Биографије епских јунака*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Сувајић, Бошко. (2007). Неисторијске песме и лирско-епске врсте. *Књижевност и језик* 54/1–2. 65–77.
- Хојзинга, Јохан. (1991). *Јесен средњег века*. С њемачког превео С. К. Костић. Нови Сад: Матица српска.
- Чајкановић, Веселин (1994а). *Студије из српске религије и фолклора 1925–1942*. Приредио В. Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга – БИГЗ – Просвета – Партедон М. А. М.
- Чајкановић, Веселин. (1994б). *Стара српска религија и митологија*. Приредио В. Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга – БИГЗ – Просвета – Партедон М. А. М.
- Brkić, Јован. (1961). *Moral Concepts in Traditional Serbian Epic Poetry*. The Hague: Mouton & Co.
- Delić, Simona (2001). *Između klevete i kletve. Tema obitelji u hrvatskoj narodnoj baladi*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Krnjević, Hatidža. (1973). *Usmene balade Bosne i Hercegovine. Knjiga o baladama i knjiga balada*. Sarajevo: Svjetlost.
- Krstić, Branislav. (1984). *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Beograd: SANU.
- Maglajlić, Munib. (1983). *Od zbilje do pjesme*. Banja Luka: Glas.

Omerika, Nusret. (1999). Opjevana pošast: motiv morije (kuge) u narodnim pjesmama o Mostaru. *Most* 110–111. 21–22. www.most.ba/02122/050.htm.
Пристапљено 4. 11. 2012.